

ЈУБИЛЕЈИ

Боџумил Храбак

СКАДАРСКИ МУТЕСАРИФИ И ЊИХОВ ОДНОС ПРЕМА ЦРНОЈ ГОРИ 1685 - 1787.

Битке на Мартинићима и Крусима су несумњиво не само две одлучне битке и победе црногорског оружја него и прекретница у стицању независности Црне Горе. Не доводећи у питање ту полазну оцену, треба рећи да резултати постигнути 1796. године ипак нису само елеменат догађајне историје него резултат бар једновековног процеса борбе против Турске, оличене у лицу скадарских санџак-бегова (мутесарифа). Међу скадарским намесницима од Морејског рата до последњих година XVIII века нарочито су били значајни представници беговске куће Бушатлија. Иако су Бушатлије заузимале важне положаје и пре последње две деценије XVII столећа, прави претходник осиног Махмуд-паше био је Сулејман-паша Бушатлија. Важнији представници ове породице дуже су владали северном Албанијом и околним областима него мутесарифи из других породица. Прави супарници су им били Чаушевићи, родом Скадрани, који су се преселили у Бар. На столици скадарских управљача чешће су се налазили и Беголи (Махмудбеговићи) из Пећи. Многи намесници били су у Скадру кратко време, чак и само неколико месеци; били су ту убијени, отровани или су се сами повукли из маларичног Скадра.

Саопштење је састављено нарочито на архивалијама Котора, Дубровника и Херцег-Новог а од страних архива на основу грађе Венеције.

Док су материјал Млетачког архива главни истраживачи овога периода Јован Н. Томић и Глигор Станојевић вредно консултовали, материјал поменутих архива делимично су прегледали Г. Станојевић и В. Винавер.

Чим је постављен за администратора Скадра, Сулејман-паша Бушатлија је обратио пажњу на Црну Гору и против ње је добио (1685) бој на Вртијељци. После похаре земље, паша је уцењивао Црногорце.¹ Сва брдска племена, изузев Куча и Климената, приклонили су главу и дали таоце и харач.² Године 1686. скадарски мутесариф је примио таоце и из Куча и Климената и настојао је да их мобилише за поход на млетачко подручје. Из исте потребе Сулејман-паша је дваред позвао црногорске челнике у Скадар, али на наговор младог владике Висариона Бориловића главари нису отишли на поклоњење. То је био први знак супротстављања Црногораца Бушатлији после окршаја на Вртијељци.³ Месеца марта 1686. Сулејман-паша је знатно увећао војску, којој је поставио седам заповедника, да би извео поход на Паштровиће и Котор.⁴ Кад се разгорео Морејски рат, Бушатлија је предузео све мере да брдска племена одврати од учешћа на страни Млечана. Позивајући на састанак још владика Руфима Бољевића, Бушатлија је за време пријема нагласио да ће ићи стопама својих предака и да ће друкчије утеривати покорност него бивши санџак-бегови, пошто је претходно успео да око себе окупи немирна дукађинска племена (већ прве године рата). Године 1687. Сулејман је напао Црну Гору, дошавши до Цуца, Бјелица, Залаза и Његуша, али је (децембра 1687) доживео одлучујући пораз у Кучима.⁵

Иако је претрпео знатне губитке и у Црној Гори,⁶ Сулејман-паша је решио да пође против Херцег-Новог, који су град почетком јесени заузели Млечани са својим савезницима. Никшићи, Риђани, Бањани па и неки Дробњаци дочекали су скадарску војску и одбили је од даљег наступа.⁷ Године 1688. Сулејман је повео други поход на Куче, а затим је на Крусима

¹ Г. Станојевић, *Југословенске земље у млетачко-џурским рајонима*, Београд 1970, 328-9, 300-1.

² Ј. Н. Томић, *Црна Гора за морејског раја*, Београд, 33-4.

³ Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 333.

⁴ Историјски архив Котора (у даљем тексту: ИАК), УПМ I, 615 од 14. III 1686.

⁵ Д. Вуксан, *Неколико докумената с краја XVII вијека*, Записи (Цетиње), XVI, 1936, 284-5.

⁶ F. Ongania, *Il Montenegro da relazioni dei provveditori veneti (1687-1735)*, Roma 1896, 3, 4.

⁷ Г. Станојевић, *Три молбе херцеговачких џлавера млетачкој влади*, Историјски записи, бр. 1-2/1972, 172.

(1688) укрестио оружје са Црногорцима.⁸ Септембра 1692. паша се спремао на Грбаљ, те је 15 грбаљских села дигнуто на которске шешане.⁹ Године 1692. Бушатлија је стигао до Цетиња, а 1694. Никшићи, Дробњаци, Риђани и Бањани одбили су пашину војску, па су страдала само два села (Мокро и Бијела).¹⁰ Пошто је Порта сазнала за Сулејман-пашина злодела, њему је требало да се суди у нишком логору (јуна 1695), али се Бушатлија подвиг под скуте Махмут-паше Хасанбеговића из Пећи, кога је молио да буде његов бранилац пред султаном Мустафом; тога пута паши је поклоњен живот, јер је рат тражио окретне заповеднике.¹¹

Нови скадарски мутесариф Ходаверди Махмудбеговић и херцеговачки намесник Реџеп-паша Шехић добили су (1700) налог да смирују племена. Између управљача Скадра и Херцеговине нису увек владали срећни односи што су користили Црногорци.¹² Августа 1701. Ходавердијев ђехаја ушао је у Црну Гору са 2-3000 војника да примора Црногорце на покорност и плаћање харача; том приликом је попаљено неколико села у Катунској нахији. Како ђехаја није могао да обави поверени му задатак, паша Махмудбеговић је претио Црногорцима да ће попалити њихову земљу, а затим је (14. августа 1702) кренуо на Црну Гору.¹³

Ходаверди-паша био је скадарски мутесариф све до смрти 1705. године.¹⁴ Наредне године Црној Гори је запретила опасност да расељавањем изгуби своје становништво, као што је учињено са Климентима (1700), јер је то Дивански савет одлучио на жалбе Млечана и Дубровчана. Те године је предузет турски напад на Црну Гору, који је био тежи него онај 1705. године, али није ни он сломио отпор народа, поготово племена на западу Црне Горе, која су мање страдала.¹⁵ Није познато ко је

⁸ *Il Montenegro*, 31-2; Г. Станојевић, Југословенске земље, 338, 341.

⁹ ИАК, УПМ XII, 338 од 19. IX 1692. године.

¹⁰ ИАК, УПМ XVI, 653 од 21. III 1700; Ј. Томић, н. д. 360, прилог No 65, стр. 367, No 66; Г. Станојевић, Југословенске земље, 367-68.

¹¹ Р. Тричковић, *Београдски џашалук 1687-1739*, св. I, Београд 1977 (необјављена докторска дисертација), 215.

¹² Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 420, 432.

¹³ *Il Montenegro*, 116, 117; В. Ђоровић, *Одношаји Црне Горе са Дубровником од Карловачког до Пожаревачког мира*, Глас СКА 187, Београд 1941, 14; Г. Станојевић *Црна Гора у доба владике Данила, Цетиње* 1955, 48-9.

¹⁴ Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 53-4.

¹⁵ Исто, 54-5. -Посредовањем неких арбанашких првака Црногорци су остали поштеђени насилних метода, али су скадарском управљачу предали таоце и обећали да неће више

дошао за намесника после паше Махмудбеговића. Окрутни Демир-паша помиње се 1709. године и његов долазак значио је ропство за Црну Гору. Није јасно у каквом се односу са Демир-пашом налази долазак елбасанског паше (јануара 1709), чиме је постала могућност избијања рата са Млетачком републиком; месеца фебруара прегледани су и драчки бедеми.¹⁶ Скадрани су се 1708. и 1709. године наоружали да силом покупе беглучке дажбине од Црногораца и Грбљана; паша је сакупио 5000 људи да примора Црногорце на плаћање.¹⁷ Сурово време Демир-паше закључено је септембра 1709, кад је паша смењен и ухапшен. Његов наследник постао је Тахир-паша Махмудбеговић.¹⁸

Тахир-паша је дотад службовао у Валони, где је оставио куће и везе са трговцима.¹⁹ Он се (1712) улогорио код Подгорице са 7000 људи, очекујући да му се придруже паше Призрена, Охрида и Валоне. После поковавања Брђана, напад је усмерен на Љешкопоље и Ријечане, но ови су пружили отпор уз помоћ Катуњана.²⁰ Марта 1712. четири санџак-бега са 15.000 бораца имало је да прокрстаре Црном Гором, да похватају главаре, покоре народ а земљу опусте.²¹ Црну Гору је 1712. године напало 20.000 босанских трупа под заповедништвом Ахмед-паше. Он је почетком августа продро до Цетиња. Владика и руски емисар Милорадовић са 5000 племеника успели су да пређу на млетачку територију и извуку се у Херцеговину. Босанци су порушили манастир и неке куће, али Црна Гора тада није претрпела веће губитке ни људске ни материјалне.²²

Септембра 1713. Тахир-пашу сменио је хаџи-Мехмед, који је приспео у Скадар са 360 коњаника, 200 пешака и сто камила натоварених муници-

наносити штете. У акцији пресељавања имао је да од Спужа крене и херцеговачки мутесариф (Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 433).

¹⁶ ИАК, УПМ XXVI, 304 (24. I 1709), 309 (7. II 1709, Драч), 319 (Пераст).

¹⁷ *Archivio di stato, Venezia* (у даљем тексту: ASV), *Prov. gen. in Dalmazia ed Albania* (у даљем тексту: PGD), *filza* (у даљем тексту: F) 550, Задар 14. VI 1708; Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила, Цетиње 1955*, 57.

¹⁸ ASV, PGD, F. 551, 3. IX 1709.

¹⁹ ИАК, УПМ XXIX, 146, 146; 148.

²⁰ Г. Станојевић, *Данило* 82, 87.

²¹ Архив САНУ, Но 3162/21 и 23 од 25. III 1712.

²² Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 439.

јом.²³ Он је одмах предузео опсежне мере да силом умири устанике васојевићке области.²⁴ Да би уплашио Црногорце, изјављивао је како има задатак од Порте да у Црној Гори подигне утврђење на месту где је годину дана раније Ахмед-паша срушио манастир. Циљ тих вести био је да заустави четовање Црногораца, о којима је био добио добра обавештења. Настојећи да без оружја смири Црну Гору, паша их је позвао на разговор. Позвани су упутили једну делегацију да испита пашине намере.²⁵ Делегати нису пристали да дају таоце, али су били вољни да султану исплате филирцијски дукат од куће и да додају извесну своту новца на име одштете за причињене отимачине.²⁶

Крајем маја 1714. Хаџи-Мехмед је припремио поход против Црногораца.²⁷ Главни удар на Црну Гору предузео је босански везир почетком октобра. Црногорска војска била је поражена, а народ скрхан и гоњен од Турака. Чим је Нуман-паша са 30.000 војника избио на Цетиње, одмах су се покорили Цетињани, Његуши, Бјелоши, Маињани, Брајићи и Грбљани. Нуман-паша је позвао старешине горе наведених племена, која су изјавила потчињеност паши, као и представници Зете, Црмнице, Љешкопоља и Пјешиваца. Свима им је саопштена наредба из фермана да Озринићи, Заљућани, Цуце, Бјелице и Ђеклићи, као одметници, морају бити пресељени у неки други крај. Паша Кеприли (Ћуприлић) остао је у Озринићима до почетка новембра. Затим је кренуо преко Спужа и Пјешиваца у Никшиће (Оногошт), где је остао неколико дана, а потом се спустио у Гацко. Успут је харао и палио. Везир је оставио у Спужу 4-500 бораца, који су имали наређење да упадну у Катунску нахију и онемогућавају народ да се враћа на своја уништена огњишта.²⁸ У гудуре се повукло 600 момака да свете турска дивљаштва. Стога су Турци убијали свакога на кога наиђу. Убијено је на хиљаде Црногораца. Црна Гора никад раније није доживела тако горку судбину. Земља је попаљена, а насеља Катунске нахије сравњена су са земљом.²⁹

²³ ИАК, УПМ ХХИХ, 170 од 10. IX 1713.

²⁴ М. Дашкић, *Васојевићи од њомена до 1860*, Београд 1986, 267.

²⁵ *F. Ongania, Il Montenegro*, 128.

²⁶ Ј. Томић, н. д., 61.

²⁷ ИАК, УПМ ХХХИ, 622 од 2. VI 1714.

²⁸ Ј. Томић, н. д., 91-6.

²⁹ Г. Станојевић, *Данило*, 440.

Скадарски мутесариф се (1715) обратио свом пријатељу Бући у Котору, тражећи да Бокелји не примају Његуше, Цетињане, Жупљане и друге из Црне Горе, коју је он распришио.³⁰

Кад је реч о скадарским намесницима треће деценије XVIII века, кључна је била 1726. година. Првих дана јуна и у Паштровићима се знало да је Арслан-паша смењен, коме је нови мутесариф јемчио за безбедност, али је по султановом налогу тражио 13 кеса дуката. Као прави Бушатлија, Арслан се одметнуо од султана. Са својим пријатељима и верним одредом војске склонио се у родни Бушат. У то вријеме могао је рачунати на наклоност ага из Улциња и Бара, али је ипак тражио од неког Паштровића да њега и пет најближих пријатеља склони у својој кући. Нови паша Хасан решио је да учини крај зулумима Улцињана. Но тек што је предузео мере гоњења Арслан-паше и његових присталица, Хасан-паша је умро (пре 28. јуна 1726). Иако о томе нема докумената, изгледа да је паша отрован. Играјући лажну улогу гостољубивог домаћина, Арслан-паша је позвао новог мутесарифа на гозбу, који му се најприје умиљавао да би боље преузео власт. Пре него што је усрђен, дао је заповест војним командантима да спале Арсланове конаке и куће његових рођака Бушатлија, познатих са својих злодела. Мутесарифов налог да се Арслану откине глава извршен је, али после Хасанове смрти. Смрт Арслан-паше је оплакана у северној Албанији, а многи Арсланови људи су побегли. Арслан је био стриц коџа Мехмед-паше, оца Махмуд-паше. Како је Скадар остао и без новог и без старог заповедника, у граду је настао неред. Нови челник власти у Скадру био је Курд-Мехмед-паша, који је решио да заведе ред и законитост, припремајући мере за обуздавање самовоље Улцињана. Да рашчисти са овима, требало је да се састане са Ибрахим-пашом из Дукађина, који је имао да га помогне у хватању улцињских разбојника и гусара.³¹

Нови мутесариф Шахин Мехмед-паша усрртио је (1728) познатог гусара Бега који се у условима безредице угнездио у Бару. Пре тога Скадром је кратко време владао Абу-Бекир, који се умешао у наклоност Барана према гусару. Средином новембра 1727. тада резидирајући паша покренуо је 5000 војника на Црну Гору. Средином марта 1728. владика Данило је поручио Његушима, Геклићима, Бјелицама, Озринићима и Цуцама да се најпре сложе међу собом, а затим измире са новим мутесарифом који је приспео у Скадар.³²

³⁰ ИАК, УПМ XXXV, 174-5.

³¹ ИАК, УПМ XLIII, 305, 306, 434, 439, 464, 534, 566, 567, 588, 608, 609, 610, 617; XLVI, 292, 294, 419, 506, 728, 757.

³² ИАК, УПМ XLIV, 173, 175, 618, 620.

Прве године четврте деценије столећа су биле релативно мирне и без превратних смењивања скадарских управника. Новембра 1739. за новог пашу у Скадру дошао је Сулејман Чаушевић, родом Баранин.³³ Нови мутесариф кренуо је са сређивањем стања најпре у Бару, у коме је капици-башу и петорицу других осудио на смрт а неке је повео у Скадар да се обави истрага због убиства паше Махмудбеговића који је догле столовао у Скадру а био убијен од Барана.³⁴ Дакле, од краја 30-их година до 60-их северну Албанију су потресали судари амбициозних угледника који су се борили за мутесарифски положај, служећи се убиствима и другим злочинима. У осветничке борбе увучен је велики део становништва Скадра и околних насеља.³⁵ Уведен је посебан намет звани таксит, којим је издржаван војни апарат, поправљена тврђава и подигнута паланка у подграђу. Таксит је у Босни убиран још од 1720. године, а дажбину су морали плаћати сви који су поседовали рајинску земљу, макар били феудалци или обични муслимани. Нове пореске терете искористили су феудални елементи да, позивајући се на таксит, узимају разне доприносе за себе.³⁶

Јуна 1742. изненада је смењен скадарски мутесариф Јусуф-паша Бушатлија, о коме нема вести кад се инсталирао у Скадру. Године 1746. као намесник поново се помиње Јусуф-паша Бушатлија, који је поводом мобилизације људства за рат против Ађама (Иранаца) наишао на огорчен отпор у Подгорици и Жабљаку. У Скадру су се наоружали његови противници а у целој северној Албанији завладало је узбуђење и незадовољство.³⁷ Исте 1746. године смењен је поново Јусуф-паша а заменио га је на сасвим кратко време Мехмед-бег, вероватно његов син. Њега је у функцији (јуна 1746) наследио Ахмед-бег. Разлог смењивања био је у томе што су на Порту стигле тужбе због Мехмед-пашиног деспотског понашања с народом; пред тога, Мехмед је подмићивао сераскера како не би био позван да се прикључи походној војсци; подмазивање је покушао и са великим везиром, али га је овај одбио и као коруптивног управљача сменио. Ахмед-бег, поставши паша, намесниковао је у Дукађину, па му је на управу (као арпалук) придодан Скадарски пашалук. Ахмед се са 400 бораца пробијао

³³ ИАК, УПМ LXII, 571 од 4. XI 1739.

³⁴ ИАК, УПМ LVIII, 802 од 5. IV 1740.

³⁵ В. Винавер, *Поморсјиво Улциња у XVIII веку*, Историјски записи XX, 578.

³⁶ А. Сућеска, *Буне сељака муслимана у Босни у XVII и XVIII стољећу*, Зборник радова: Ослободилачки покрети југословенских народа од XVI до почетка првог светског рата, Београд 1976, 72.

³⁷ *ASV, PGD, F. 587, Задар, 7. V 1746: Г. Станојевић, Митројолић Василије Петровић и његово доба 1740-1766*, Београд 1979, 44.

путем за Скадар, те је Брђане позвао да се укључе у турску војску уз дневну плату од десет акчи. Одмах по доласку у Скадар, он се измирио са главарима Климената.³⁸ Не дуго после тога Мехмед-паши је дат на управу Дукађински санџак. Касније, као арпалук, добио је Скадарски санџак. И Мехмед-паша је имао сукоба са Брђанима, а у једном окршају је изгубио коња и ствари од вредности.³⁹

Године 1746. турска војска нагомилала се на међама Црне Горе, али нема података о дејству тих трупа.⁴⁰ Крајем лета 1747. у Скадру је управљао Абдул-паша.⁴¹ Средином јула 1748. авизиран је у Скадру долазак новог мутесарифа, но он није одмах приспео, пошто је по Албанији скупљао 20.000 људи да присили изгреднике на ред и плаћање пореза. У Скадру су владали нереди, а због неког случаја на Бојани, остављено је испловљавање лађа.⁴² У Скадру а затим и у Подгорици овладала је крвава распра у вези са поступцима Јусуф-паше. Паша је у Подгорици био рањен, а кад се вратио у Драч, од ране је умро.⁴³ Војвода Илико Дрекаловић писао је (15. јула 1649) Млечанима да нови санџак-бег Јусуф Беговић из Бушата скупља војску против Брђана, те је тражио да Млечани упуте флоту са војском према Улцињу и Бару, како би се заковила Бушатлијина акције према племенима.⁴⁴ Није јасно да ли је тај Јусуф-пашин син био Мехмед-бег, каснији коџа Мехмед-паша, или неки његов старији брат. За коџа Мехмед-пашу Бушатлију обично стоји да је постао скадарски намесник 1175 године од Хиџре.⁴⁵

За 50-те године постоји богата документација о намесницима у Скадру. Крајем фебруара 1750. у Скадру се обрео нови мутесариф Сеид-Али-паша, син Хасан-паше и потомак виђене породице која је уживала подршку Порте и чији су се рођаци налазили у бизини великог везира. Пред долазак у Скадар налазио се на високом војном положају у Валони а потом

³⁸ А. САНУ, Н^о 8711/XXIII-39.

³⁹ Б. Петковић, *Прилози ишћању турске власти у Црној Гори у XVIII веку*, Историјски записи, бр. 2/1959, 425-6.

⁴⁰ Историјски архив Херцег-Новог (у даљем тексту: ИАХН), ПУМА, Ф. 162, 120.

⁴¹ ИАК, УПМ LXVIII; 502 од 10. IX 1747.

⁴² ИАК, УПМ LXIX, 57, 64, 66, 353.

⁴³ ИАК, УПМ VIII, 32-3; ИАХН, ПУМА, Ф. 149, 593.

⁴⁴ Б. Петковић, н. н., 429.

⁴⁵ Г. Елезовић, *Гласник Скопског научног друштва XIII*, Скопље 1934, 197.

у Скадру.⁴⁶ Цариграђанин није дуго био у маларичном Скадру, па се прве декаде јула 1750. у Скадру представио нови управљач, Мухтар-паша, Призренац. Био је сестрић ранијег Јусуф-паше, дакле опет Бушатлија у побочној лози. Био је убијен још 1750. од Еджем-паше, чијег је брата (пашу са три туга) дао убити Јусуф-паша. Храбра Мухтарева удовица, уз коју је стала скадарска светина, уприличила је освету, и у њу је увела свирепи еснаф табака, који је одговорио побуном и у пушкарању убио Еджем-пашу и његове присталице.⁴⁷ Било је реаговање "табака", који су увек важили за следбенике политике породице Бушатлија. Власт је у Скадру тада прихватио мифтар, који је одржавао пријатељске везе са Котором. Котерија "табака" имала је земље на Бојани, те није дозволила рад трговцима, наносећи штете бродовима на крцалиштима. Стога су се трговци (јула 1751) прикључили новом паши да се онемогуће "кожари". Флуидно стање у Скадру искористиле су улцињске аге, који су такође наносили безакоња промету бродова.⁴⁸

Године 1752, кад је дошло до побуне баша и других најнижих феудалних елемената у Босни, у Скадру су избили оружани обрачуни у којима су убијена двојица паша - један Баранин, Чаушевић и други Пећанац, Махмудбеговић. Пошто је наименован нови мутесариф из породице Бушатлија, Скадрани нису хтели да га прихвате, него је морао да служи на Косову. Паша је именован за муселима (кнеза) Скадра свог рођака, дотад муселима у Бару. То је дигло Скадрани на оружје. Одбивши да приме пашу, Скадрани су организовали своју градску управу; изабрали су 72 представника из најугледнијих породица, пре свега трговаца, који су саставили три тела, свако по 24 човека. Орган који се звао "кулук", уместо да суди, тиранисао је суграђане. Првих дана фебруара 1753. године противници "кулук" подметнули су мину, од чије експлозије је усмрћено четири судије а неки су били тешко рањени. На место убијених и рањених изабрани су други за суђење. У име одмазде, запаљене су куће породице Копиловића која је осумњичена за атентат.⁴⁹

⁴⁶ ИАК, УПМ LXX, 118 и 122 (1. III 1758), 1026 (5. III 1750).

⁴⁷ ИАК, УПМ LXX, 429; LXXIII, 101, 398, 899.

⁴⁸ ИАК, УПМ LXXI, 198, 429; LXXIII, 803.

⁴⁹ *ASV, PGD, F. 593*, Задар 21. II 1753, прилог: писмо из Будве 13. II 1753; Г. Станојевић, *Митрополит Василије*, 45.-Махмудбеговић такође нису имали много среће на мутесарифској столици у Скадру. Почетком 1759. владика Василије је послао представку руској Колегији иностраних дела, у којој је приказао турско-црногорске ратове од 1712. до 1739. године, кад су Црногорци поразили војску паше Махмудбеговића (М. Драговић, *Материјали за историју Црне Горе*, Споменик СКА XXV, 11-12).

Скадарски мутесариф 1754. године био је млади Мехмед-паша Чаушевић, Баранин. Тога пролећа он је позвао владика и црногорске главаре на разговор, захтевајући од њих да се потчине, претећи, у супротном, ратом.⁵⁰ Крајем лета исте године паша је био присиљен да се бори против новопостављеног мутесарифа који није одмах стигао у Скадар. Већ средином августа знало се да Мехмед-паша неће 17 месеци обављати своју дужност, вероватно због позива на војну дужност.⁵¹ У другој половини фебруара наредне године као скадарски паша помињан је Омер-паша; он је био одређен да са Дукађинцима, Елбасанцима, Призренцима и Новопазарцима учествује (октобра 1755) у нападу на Црну Гору.⁵² Средином фебруара, међутим, помиње се и Мехмед-паша кад је реч о трговини житом и другим производима Улцињана.⁵³ То није био Чаушевић, него Мехмед-паша Бушатлија (син Јусуф-паше а отац Махмуд-паше). Мехмед-паша Чаушевић се јавља као мутесариф Скадара маја 1756, а Омер-паша је са великом помпом испраћен из града. Чаушевић је имао свега 15 година и био је лоше виђен од моћног еснафа табака, као приврженика супарничке породице Бушатлија. Он је поново дошао у Скадар са дужности у Солуну. За долазак на власт породице Чаушевића морао је да плати у Цариграду 55 кеса дуката.⁵⁴ Мехмед-паша није дуго управљао скадарским санџаком, јер га је у другој половини августа 1756. убио Абдулах-паша, кад је чуо да је Мехмед-паша дао убити његове људе; после злочина, Абдулах-паша је побегао са два друга, остављајући и 30 ока барутног праха.⁵⁵ Почетком лета, је султан издао строги ферман у погледу напада на Црну Гору; у походу је имало да поред скадарског учествују још шест паша. Мутеселим, постављен пре пашиног убиства, био је смењен (у првој декади јула 1756) а за новог намесника са новим мутеселимом дошао је Сулејман-паша из Елбасана. За поход против Црне Горе сакупљено је 6000 спахија у Никшићу, 700 коњаника у Гацком са Хасан-пашом Ченгићем и бегом Љубовићем на челу, док је требињски паша водио 1800 пешака. Скадарски "табаци" су такође били за напад на Црногорце. Ови су нудили предају, али Турци нису хтели разговарати без претходне војне победе.⁵⁶ У

⁵⁰ *ASV, PGD, F. 595*, Корчула 18. VII 1754, прилог: писмо Мехмед-паше, Херцег-Нови 1. VI 1754.

⁵¹ ИАК, УПМ LXXIV, 836, 828.

⁵² ИАК, УПМ LXXVI, 169; LXXX, 311.

⁵³ ИАК, УПМ LXXIV, 837.

⁵⁴ ИАК, УПМ LXXVII, 514, 590, 978.

⁵⁵ ИАК, УПМ LXXXI, 318.

⁵⁶ ИАК, УПМ LXXX, 547; LXXVIII, 849.

Скадру се последње декаде октобра показао и Махмудбеговић из Пећи, који је повлачио борце и из Плава, Гусиња и Климената.⁵⁷

Месеца марта 1757. на Косову је сакупљена војска за скадарског мутесарифа Исмаил-пашу.⁵⁸ Но, још првих дана тога марта Исмаил, доскорашњи ага, био је "мазул". тј. смењен⁵⁹ а постављен је Мехмед Јусуфбеговић,⁶⁰ тј. коџа Мехмед-паша Бушатлија. Но, ни он тада није загрејао управљачку столицу. Октобра 1757. Мехмед-паша је отпутовао у луку Сајаду (према Крфу), бавећи се извозом житарица. Његову одсутност искористио је Ако-бег Чаушевић, из супарничке котерије, те је са 80 људи, који су ферманом оглашени као непоћудни, тукао топовима скадарски крај.⁶¹ Мехмед-паша се поново појавио у Скарду почетком 1758. Пре тога, средином октобра 1757. црногорски изасланици су у присуству босанског везира и пред шеријатским већем у Травнику прихватили обавезу да сваке године плате беглучких обавеза за 1010 харачких тескера (од по једну филурију, тј. дукат). У дезорганизацији Скадра босански намесници су све више ангажовани према Црној Гори. Доласком Мехмед-паше у Скадар расправљало се и о поступању према Црној Гори, пошто је примљен султанов ферман који је налагао да се од Црногораца наплаћује по 3000 тескера, за што би гарантовао лично мутесариф.⁶² Очигледно је да су Босанци имали више обзира према сиромашним Црногорцима, јер су их обавезали за трипут мању своту.

У Подгорици је у првој половини априла 1758. Мехмед-паша Бушатлија преговарао са црногорским представницима о наплати харача, са чиме је био упознат и владика Сава. Строги ферман о наплати 3000 тескера донела је штафета од четири капиције. Затим је мутесариф на позив беглербега отпутовао у Румелију.⁶³ Поред других, Бушатлија је од Диванског савета примио ферман који му је налагао да нападне Црну Гору. Сам Мехмед је предност давао мирном решавању и важио је као праведан човек привредно усмерен.⁶⁴ Поштујући налог са највишег места, скадарски

⁵⁷ ИАК, УПМ LXXX, 547-8.

⁵⁸ ИАК, УОМ LXXXI, 467.

⁵⁹ ИАК, УПМ LXXIX, 649.

⁶⁰ ИАК, УПМ LXXXI, 318.

⁶¹ Исто, 79, 78.

⁶² Г. Станојевић, *Митрополић Василије*, 141, 159; ИАК, УПМ LXXXIII, 838.

⁶³ ИАК, УПМ LXXXIII, 371-2; LXXXI, 689.

⁶⁴ ИАК, УПМ LXXXIV, 387; LXXXIII, 740, 753. - Неко време Мехмед Јусуфбеговић служио је као охридски мутесариф. Био је врло омиљен међу Брђанима; ступио је у преговоре са

мутесариф је са приметним кашњењем фебруара 1759. почео са припремама за напад на Црну Гору. У међувремену Мехмед-паши је било важније да како треба ожени свога сина Мола-бега кћерком моћног улцињског дыздара Исмаил-аге. Гусари су се тада уђутали.⁶⁵ Пре него што је кренуо против Црне-Горе, можда управо због одуговлачења, Мехмед-паша је био смењен (априла 1760. године).⁶⁶ Кад је био смењен није одбио да служи као обичан иследни судија, мубашир (именован јуна 1760).⁶⁷

Јануара 1762. у Скадру је очекиван нови мутесариф Омер-паша.⁶⁸ Фебруара 1763. у Скадар је приспио румелијски беглербег са хиљаду војника, припремљених за напад на Котор. Војска је заузела све католичке куће за свој квартир, лоше се хранећи качамаком, јер је био забрањен рад млинова за производњу брашна.⁶⁹ Године 1767. скадарски мутесариф је постао Мехмед-паша,⁷⁰ по свој прилици Мехмед-паша Бушатлија. Тај паша је био стално присутан у органима власти, наводно све до 1779. године,⁷¹ тачније до 1775. године.

војводом Иликом, врховним старешином Брђана; то пријатељство ишло је за тим да Брђане одвоји од Млечана (А-САНУ, Н^о 8711/IX-ф/82). Кад је новембра 1758. из Цариграда стигао у Скадар Варлаз-паша, решен да освоји Котор, од њега су побегли не само хришћански свештеници него и Мехмед-паша. (*M. Jačov, Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669), vol. I, Città del Vaticano 1992, 705-6.*)

⁶⁵ ИАК, УПМ LXXXIII, 238.

⁶⁶ ИАК, УПМ LXXXII, 967.

⁶⁷ Исто, 48. - Јуна 1761. Скадарским санџаком је поново управљао Мехмед-паша Јусуфбеговић (ИАК, УПМ LXXXVII, 8101, 811).

⁶⁸ ИАК, УПМ LXXXIII, 444, (23. I 1762); LXXXVIII, 261 (27. I 1762). Омер-паша био је 60-годишњак, добричина, али је запао у скадарске сплетке, у праву вучју јаму и није се могао одржати на власти. Мехмед Јусуфбеговић је лукавством успео да најпре стекне положај заповедника војске у санџаку а затим (маја 1763) да буде именован и мутесарифом, на штету Омер-паше. (ИАК, УПМ LXXXIX, 444, 1072, 139 (9. V 1763). Иначе, Мехмед-паша је најпре смењен септембра 1762 (ИАК, УПМ LXXXVIII, 1179 од 14. IX 1762). Мехмед-паша је био мутесариф Скадра и априла 1764 (ИАК, УПМ ХСI, 527). До априла 1766. био је на власти (ИАК, УПМ ХСII, 223), кад га је заменио на сасвим кратко време неки Ахмед-паша (Исто, 453), а јула 1766. као мутесариф бележи се неки Ибрахим-паша, који је остао упамћен по великом подизању цене жита, које је за време Мехмед-паше имало умерену цену (ИАК, УПМ ХСII, 26).

⁶⁹ *M. Jačov, Le missioni, vol. II, 341-43.*

⁷⁰ М. Хадријахић, *О односу босанских власџи са Црном Гором у XVIII вијеку*, Историјски записи бр. 3/1980, 94.

⁷¹ М. Спахо, *Скадарски муџесариф Махмуд-паша Бушатлија према јурским документима*, Историјски записи бр. 3-4/1963, 669-81.

Од краја 50-тих година настало је смиривање на положају скадарског мутесарифа. Мехмед-паша Бушатлија није непрекидно владао Скадарским санџаком. Он се непрекидно бавио само продајом житарица и уља по великом пространству Балканског полуострва. Продају житарица у Каваји монополисао је са 50% извозних количина, а производња уља у Албанији (заједно са Баром) износила је 60-тих година (1766) 58.000 барила. Уље је отпремао у Сарајево, Београд, Ниш, Софију и друге градове, на тим пијацама набављао је восак и друге производе односних крајева, што је после својим бродовима, које су му у Улцињу израђивали дубровачки бродоградитељи превозио у Цариград и друге велике потрошачке центре Царства.⁷² Треба претпоставити да је био мање смењиван од 1763. године, иако је изгледа имао неку празнину у својој мутесарифској служби и уочи 1767. године. У међувремену, један од скадарских управљача био је Осман-паша. Користећи тешку унутрашњу и спољну ситуацију Империје, Осман-паша је тежио да прошири своју јурисдикцију не само по средњој Албанији и Црној Гори него и шире. Стога је Порта у више наврата позивала босанског везира да ограничи његову самовољу.⁷³ Тај Осман је био идентичнији претходник Махмуд-паше Бушатлије него Махмудов отац који је настојао да створи својој владајућој породици јаку економску основу.

Коџа Мехмед-пашу Бушатлију наследио је (1775) његов старији син Мустафа. Турски извори бележе његов долазак на управу у Скадру 1189. године после Хиџре, иако та година не би могла бити тачна. Мустафа Бушатлија био је на управи од 1775. до 1777. године, кад је 1202. године по Хиџри (од 25. септембра 1777. до 13. октобра 1778) наступио млађи син Мехмед-паше, силни Махмуд-паша, звани и Кара-Махмуд.⁷² Период његове власти у Скадру биће обрађен у књизи са симпозијским радовима о биткама на Мартинићима и Крусима 1796. године.

⁷² ИАК, УПМ ХСVII, 172 од 5. III 1767.

⁷³ Вл. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија у XVIII веку*, Београд 1912, 46.

Académicien Bogumil Hrabak

LES SANDJAK BEYS DE SKADAR ET LEUR RAPPORT AVEC LE MONTÉNÉGRO (1685-1787)

Résumé

Les victoires remportées dans les batailles de Krusi et de Martinići en 1796 représentent un véritable tournant dans la lutte pour l'indépendance du Monténégro. Elles sont le résultat de la lutte durant plus qu'un siècle entre le Monténégro et l'Empire ottoman - représenté par les sandjak beys de Skadar ("mutesarifs"). Parmi eux ce sont les beys de la famille des Bouchatlie qui se distinguaient surtout à partir de la guerre de Morée jusqu'à la fin du XVIIIème siècle. Le véritable précédent de crâne Mahmoud pacha était Suleiman pacha Bouchatlie qui cruellement réglait le compte avec tous ses rivaux.

L'auteur présente les données des archives qui montrent la manière de laquelle la famille des Bouchatlie est devenue puissante et forte non seulement dans la région de Skadar mais aussi sur le territoire plus large.

Les Bouchatlies sont devenus puissants avec le temps et désobéissants envers les autorités centrales de l'Empire ottoman. Cela se rapporte surtout à Mahmoud pacha, appelé aussi Kara-Mahmoud dans les sources historiques turques.